

NOTATKI NAUKOWE

Joanna Kotlicka

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA
DOTYCZĄCEGO TURYSTYKI I WYPOCZYNKU
NA OBSZARZE WOJEWÓDZTW
PIOTRKOWSKIEGO, SIERADZKIEGO I SKIERNIEWICKIEGO

LA REVUE DE LA LITTÉRATURE
CONCERNANT LA TOURISME ET LE REPOS
DANS LES VOÏVODIES
DE PIOTRKÓW TRYBUNALSKI, SIERADZ ET SKIERNIEWICE

Przeгляdu i oceny literatury na temat turystyki w wypoczynku na terenie województw piotrkowskiego, sieradzkiego i skierniewickiego dokonano w oparciu o bibliografię tego tematu, która stanowi integralną część niniejszego opracowania. Bibliografia zawiera ważniejsze pozycje wydane przed rokiem 1970, a po tym okresie wszystkie prace opublikowane do 1982 r. Terenem opracowania objęto współczesne województwa piotrkowskie, sieradzkie i skierniewickie, natomiast dla okresu przed ich ustanowieniem obszar ówczesnego województwa łódzkiego. Konsekwentnie do podziałów i okresów używana będzie terminologia. Jeżeli było to możliwe, wyłączone z opracowania teren miasta i województwa miejskiego łódzkiego.

Przeгляdu literatury z zakresu turystyki i wypoczynku dokonano dzieląc ją na dwie zasadnicze grupy. Do pierwszej zaliczono opracowania i studia naukowe, do drugiej — literaturę popularno-naukową, nazywaną dalej wydawnictwami turystycznymi, czyli tę grupę publikacji, która bywa praktycznie wykorzystywana przez turystę.

Spośród opracowań studialnych przedstawione zostaną te z nich, które zasługują na szczególną uwagę ze względu na kompleksowość

i zasięg przestrzennego opracowania. Wśród nich dominuje problematyka wydzielenia regionów turystycznych i zagospodarowania turystycznego.

W środowisku łódzkim, przede wszystkim w Towarzystwie Urbanistów Polskich i byłej Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej, prowadzone były prace, których celem było ustalenie generalnych zasad prowadzenia polityki inwestycyjnej w województwie łódzkim w taki sposób, by zabezpieczyć walory obszarów najbogatszych w zasoby środowiska geograficznego. W oparciu o te prace powstały dwie publikacje. W pierwszej z nich *Bioklimatyczna bonitacja obszaru województwa łódzkiego dla potrzeb rekreacji* (H. Dubaniewicz, Z. Maksymiuk, S. Zych 1971) autorzy przedstawili wyniki badań, których celem było wydzielenie na terenie dawnego województwa łódzkiego obszarów o szczególnych walorach dla rekreacji. Przeprowadzili oni wnikliwą analizę poszczególnych elementów środowiska geograficznego, a następnie dokonali typologii obszaru w oparciu o 6 cech głównych i 3 dodatkowe. W wyniku przeprowadzonej analizy wyodrębnili i scharakteryzowali 4 typy obszarów o różnej przydatności dla potrzeb rekreacji. Typami tymi są: obszary szczególnie atrakcyjne — mające najlepsze walory bioklimatyczne, obszary o korzystnych warunkach, o warunkach przeciętnych i obszary o wyraźnie niekorzystnych warunkach bioklimatycznych dla rekreacji. W nawiązaniu do tej pracy powstało kolejne opracowanie (B. Krzemień, A. Wyczawski 1973) nt. stref ochrony krajobrazowej w województwie łódzkim. Autorzy wydzielili strefy ochrony krajobrazu, które należy zabezpieczyć przed szkodliwym działaniem różnych źródeł zanieczyszczenia oraz odpowiednio zagospodarować. Opracowanie opiera się na założeniu, iż rekreacja zachodzić winna głównie przez kontakt ze środowiskiem naturalnym. Stwierdzają oni, że dla regeneracji i zachowania sił oraz pełnej sprawności organizmu dominującą rolę odgrywa czyste powietrze, woda oraz korzystna konfiguracja terenu i właściwy charakter siedliskowo-gatunkowy szaty roślinnej. Autorzy zaproponowali 16 stref ochrony krajobrazu na terenie byłego województwa łódzkiego, określili dla każdej strefy dokładnie strukturę użytkowania ziemi i strukturę funkcjonalno-przestrzenną wynikającą z zasad rekreacyjnego zagospodarowania.

Wydzielenie rejonów turystycznych jest również tematem pracy R. Olaczka (1974). Autor przeprowadził waloryzację obszaru województwa łódzkiego w oparciu o zaproponowany system UWK (Umowna Wartość Krajobrazowa). System ten polega na przypisaniu poszczególnym walorom turystycznym określonej liczby punktów, a suma punktów określa rangę turystyczną obszaru, miejscowości. Jako walory turystyczne autor przyjął: zabytki kultury, muzea, miejscowości histo-

rycznych bitew, zabytki przyrody oraz pewne cechy krajobrazu. Zależność i rozmieszczenie walorów turystycznych analizowane było łącznie z układem komunikacyjnym i kierunkami turystycznych wędrówek. Następnie w oparciu o wszystkie wymienione cechy wydzielono 20 rejonów, z których każdy został wyczerpująco omówiony.

Zagospodarowanie turystyczne w regionie łódzkim jest tematem prac W. Musiała (1960) i U. Bednarskiej, W. Musiała (1973). Szczególnie interesujące jest drugie opracowanie. Przeprowadzono w nim analizę ruchu turystycznego w latach 1960—1970 i omówiono zagospodarowanie turystyczne. Całość wzbogacają rozważania na temat zapotrzebowania społecznego na główne formy ruchu turystycznego oraz możliwości pełniejszego wykorzystania dla potrzeb turystyki warunków krajobrazowych. Analiza prowadzona była oddzielnie dla 3 głównych form wypoczynku, tzn. wypoczynku świątecznego, turystyki urlopowo-pobytovej i turystyki krajoznawczej. Jej wyniki wskazują na wzrost ruchu turystycznego w badanym okresie przy niewystarczającym zagospodarowaniu turystycznym. Wobec takich wniosków, autorzy formułują w końcowej części pracy propozycje kierunków rozwoju bazy turystycznej w regionie.

Nowe ujęcie zagadnień badawczych w zakresie rekreacji przedstawił A. Matczak (1981) w publikacji *Tereny wypoczynkowe strefy podmiejskiej Łodzi*. Badaniami objęto 14 gmin leżących w województwach piotrkowskim, sieradzkim i skierniewickim. Oryginalność tego opracowania polega przede wszystkim na sposobie podejścia do badanego zagadnienia. Przedmiotem rozważań autora są tereny wypoczynkowe, które poddane zostały różnym analizom. Zbadano m. in. wielkość, lokalizację, rozwój, a następnie formy użytkowania terenów wypoczynkowych. Badania przeprowadzone zostały z uwzględnieniem dysponentów terenu, tzn. tereny wykorzystane przez ośrodki wypoczynku zbiorowego oraz tereny wypoczynku indywidualnego czyli działki letniskowe. Ponadto autor zajął się formami własności działek i pochodzeniem terytorialnym właścicieli.

Omówione prace studialne z zakresu turystyki i wypoczynku świadczą o niewielkim wachlarzu problemów badawczych podejmowanych w tej dziedzinie dla omawianego terenu. Na szczególne podkreślenie zasługują prace z regionalizacji turystycznej. Metoda bonitacji bioklimatycznej oparta na ocenie elementów środowiska geograficznego wykazuje walor uniwersalności. Zastosowanie jej dla wyodrębnienia regionów stało się podstawą w działaniach planistycznych nad zagospodarowaniem stref ochrony krajobrazowej, świadcząc o dużej przydatności praktycznej. Problematyka zagospodarowania turystycznego jest znacznie uboższa. Istniejące opracowania ujmują zagadnienie w latach

sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych, co ma dziś jedynie walor porównawczy. Praca A. Matczaka (1981), choć dotyczy lat siedemdziesiątych, obejmuje stosunkowo wąski problem na niewielkim obszarze.

Drugą grupę prac stanowią wydawnictwa turystyczne. Spełniają one doniosłą rolę praktyczną, bowiem dzięki przyjętej formie służą turystom w czasie wędrówek, zawierają propozycje szlaków turystycznych i godnych zwiedzenia obiektów. W literaturze znajduje się wiele rodzajów tych wydawnictw. Do najważniejszych należą: przewodniki, informatory turystyczne i wydawnictwa kartograficzne. W niniejszym opracowaniu szczególną uwagę skoncentrowano na przewodnikach i wydawnictwach zbliżonych układem do przewodników. Jest to duża grupa wewnętrznie bardzo zróżnicowana. Różnicowanie to dotyczy sposobu podania informacji, zakresu treści, wielkości omawianego obszaru, formy wydawnictwa itp. W oparciu o te cechy można wyróżnić kilka rodzajów przewodników turystycznych. I tak ze względu na temat i zakres treści dzielą się one na ogólne — przeznaczone dla szerokiego kręgu odbiorców i przewodniki monotematyczne — przeznaczone dla odbiorców o określonych zainteresowaniach. Natomiast ze względu na układ i sposób opracowania przybierają charakter przewodników opisujących szlaki, monograficznego opracowania obszaru lub informatorów turystycznych. Biorąc za podstawę zasięg terytorialny omawiane przewodniki dzielą się na przewodniki po województwach, regionach, miastach i obiektach. Uwzględniając zaś cechy wydawnicze można mówić o przewodnikach wydawanych w seriach i wydawanych pojedynczo.

W grupie przewodników ogólnych przygotowanych przed 1975 r. wydano dla omawianego obszaru przewodniki po województwie łódzkim (*Województwo łódzkie* 1972), kieleckim (A. Janowski, W. Sadowski 1973), i warszawskim (T. Chludziński, T. Maczubski, K. Rutkowski, J. Żmudziński 1965). Po 1975 r. opublikowano dwa przewodniki po województwie piotrkowskim (*Województwo piotrkowskie*, red. T. Bartczak 1978; *Województwo piotrkowskie*, red. T. Olszewski 1978). Zawierają one omówienie znaczących miejscowości i godnych zwiedzenia obiektów. Zaproponowane w nich szlaki opierają się przede wszystkim o główne drogi kołowe. Uzupełnienie ich trasami bocznymi i szlakami pieszymi nie wyczerpuje wszystkich możliwości istniejących w walorach turystycznych omawianego obszaru.

W grupie przewodników ogólnych opracowanych dla mikroregionów Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej w Łodzi wydał dwie serie. Nie są to w pełni przewodniki, ale swoją formą zbliżają się do nich. Pierwsza z tych serii wydana w latach 1970—1972 obejmuje 5 tomi-

ków: *Łask* (E. Iwanicki 1970), *Uniejów* (Z. Ciekliński, J. Januszkiewicz 1970), *Spała* (Z. Pigoń 1970), *Sulejów* (J. Januszewski 1971), *Łęczyca* (J. Grodzka 1972). Opracowane są one według wspólnego schematu. Każda z prac zawiera charakterystykę środowiska geograficznego, opis historii miasta i okolicy oraz prezentację zabytków architektury. W tomikach *Łask*, *Sulejów* i *Łęczyca* scharakteryzowano gospodarkę współczesnego miasta. W przypadku istnienia obiektów, szczególnie interesujących turystycznie, poświęca się im oddzielne miejsce, np. zamek w Uniejowie, Podklasztorze w Sulejowie. Istotną część stanowią opisy okolicznych miejscowości. Publikacje uzupełnione są szkicowym planem miasta i mapką okolicy. Słabą stroną tej serii jest brak lub bardzo skąpe praktyczne informacje turystyczne. Bardzo słabo opracowane są ponadto propozycje wędrówek turystycznych. Jedynie w okolicy Spały zaproponowano szlaki turystyczne, wśród których są 4 szlaki piesze, 1 kajakowy i 2 autokarowe.

Drugą serię w tej grupie rozpoczęto wydawać w roku 1971. Jako pierwszy ukazał się tomik — *Piotrków Trybunalski* (T. Nowakowski 1971), w następnych latach wydano *Łowicz* (I. Popławska 1972), *Rawę Mazowiecką* (J. Januszewski 1974), *Tomaszów Mazowiecki* (W. Rudź 1974), *Sieradz (Sieradz i okolice 1974)*, *Nieborów i Arkadię* (J. Wegner 1974) oraz *Bełchatów* (W. Kubik 1976) jako pozycję ostatnią. Seria ta nawiązuje do poprzedniej układem i zakresem treści oraz zawartością załączników. Różni się natomiast zwiększoną ilością informacji turystycznych i opracowaniem graficznym. Również i tu niewiele zaproponowano szlaków turystycznych. Znajdują się one w przewodniku: *Piotrków Trybunalski* (T. Nowakowski 1971), *Rawa Mazowiecka* (J. Januszewski 1974) i *Tomaszów Mazowiecki* (W. Rudź 1974). Od schematu odbiega nieco pozycja *Bełchatów* (W. Kubik 1976). Dość dużo w niej miejsca przeznaczono na wiadomości ogólne o mieście i okolicy (65% zawartości), mniej zaś walorom turystycznym, zagadnienie to omówiono w rozdziale „Zabytki architektury i pomniki przyrody”.

Obie serie przewodników ukazały się w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych. Ich wspólną cechą jest to, iż poza podaniem wyczerpujących informacji o mieście podanym w tytule, zawierają również opis jego okolicy. Tym terminem określa się w przypadku byłych miast powiatowych — ściśle teren powiatu, natomiast w przypadku pozostałych miast — Uniejowa, Spały, Sulejowa — teren ten jest dość dowolnie określany, a jego wielkość zróżnicowana.

Inną grupę wydawnictw tego typu tworzą przewodniki ogólne wydawane przez Krajową Agencję Wydawniczą. Od 1976 r. wyszły następujące tytuły: *Nad dolną Pilicą* (L. Dzierżanowski 1976), *Nad Bzurą* (J. Głownia 1976), *Między Rawką a Utratą* (J. Kumor 1978), *Piotrków*

Trybunalski i okolice (T. Nowakowski 1977) oraz *Wieluń i okolice* (T. Olejnik 1980). W serii tej zachowany został schemat charakterystyczny dla wcześniej omówionych przewodników. Rozbudowano jednak znacznie rozdział „Informacje praktyczne” — który zawiera informacje o połączeniach komunikacyjnych, trasy turystyczne, informacje o obsłudze ruchu turystycznego, sieci gastronomicznej i handlowej, warsztatach i stacjach obsługi różnego typu. Ciekawiej wyznaczone zostały trasy turystyczne, które w części mają charakter tematyczny. Na przykład szlak Chełmońskiego, który wiedzie przez interesujące krajobrazowo tereny dookoła Kukłówki, miejscowości związanej ze słynnym malarzem mazowieckiego krajobrazu. Podobnie wyznaczono szlak Chopina, szlak dworów szlacheckich, szlak Jury Wieluńskiej i szlak Przełomu Warty przez Wyżynę Wieluńską. W okolicach Piotrkowa wyznaczono szereg szlaków historycznych związanych z walkami drugiej wojny światowej (szlak wojny obronnej 1939 r., szlak Pamięci Narodowej, szlak Partyzancki). Wszystkie propozycje dotyczą wyłącznie szlaków lądowych. Nie zaproponowano szlaków wodnych, mimo iż podstawą wydzielenia prezentowanych obszarów były często ich związki z rzekami (L. Dzierżanowski 1976, J. Głownia 1976, J. Kumor 1978).

Z dużej serii „Podwarszawskie Szlaki Piesze”, obejmującej 18 przewodników, 3 zeszyty dotyczą terenów leżących dziś w granicach województwa skierniewickiego. Są to *Grodzisk Mazowiecki i okolice* (L. Herz 1976), *Okolice Żyrardowa* (L. Herz 1979), *Puszcza Bolimowska* (L. Herz 1979a). Seria ta przeznaczona wyłącznie dla turysty pieszego stanowi cenne i wyczerpujące źródło informacji. Posiada ona bardzo skróconą część wstępną, natomiast szczegółowo omówione zostały szlaki i obiekty. Przewodniki te wyposażone są w dokładne mapki i szkice szlaków.

Wydawnictwa seryjne po mikroregionach uzupełniają przewodniki wydane pojedynczo. Po roku 1970 ukazały się 4 pozycje. Pierwszymi były *Piotrków i okolice* (T. Nowakowski 1972) oraz *Pajęczno i okolice* (H. Koniakowski 1972), następnymi *Opoczno i okolice* (J. Dekowski 1977) i *Informator o Skierniewicach* (W. Lenkiewicz 1978). Przewodniki te różnią się znacznie między sobą; w prezentującym Piotrków bardzo rozbudowano część ogólną, w której dominuje problematyka z historii miasta i regionu stanowiąca aż 40% objętości całego opracowania. Tomik wydany dla Pajęczna posiada natomiast rozbudowaną część szczegółową, w której zaproponowano 7 dokładnie opisanych szlaków, co zajmuje 65% objętości pracy. Podobny układ posiada przewodnik *Opoczno i okolice*, w którym przedstawiono 10 szlaków turystycznych o łącznej długości 290 km.

Przegląd ogólnych przewodników turystycznych po mikroregionach województw piotrkowskiego, sieradzkiego i skierniewickiego objął wszystkie wydawnictwa po 1970 r. Pozwala to na obserwacje zmian, jakie zaszły w ich treści. Pierwsze przewodniki były krótkimi monografiami regionu. Przeważała część ogólna, w której omawiano warunki naturalne regionu, jego historię i gospodarkę. Część szczegółowa zawierała tylko krótkie opisy wybranych miejscowości. Słabo opracowane były szlaki turystyczne. Przewodniki z ostatnich lat mają znacznie mniej informacji ogólnych, a rozbudowane części szczegółowe posiadają nie tylko opisy szlaków ale znacznie zwiększoną ilość informacji turystycznych i praktycznych.

Przechodząc do przewodników tematycznych, należy stwierdzić, iż podział ich i wydzielenie jest sprawą umowną, są to bowiem prace przeznaczone dla odbiorcy o określonych zainteresowaniach. W tej grupie podział przewodników odpowiada poszczególnym dyscyplinom naukowym. Można mówić o przewodnikach przyrodniczych, architektonicznych, etnograficznych, historycznych i innych. Szczególnie liczne są opracowania zagadnień przyrodniczych i architektonicznych i tylko te zostaną w niniejszym opracowaniu zasygnalizowane. W zakresie zagadnień przyrodniczych najpełniejszą pozycją jest *Przewodnik po województwie łódzkim* (R. Olaczek 1971) wydany w serii *Nasza Przyroda*. W pierwszej jego części omówione są ogólne zagadnienia szaty roślinnej i świata zwierzęcego (22% objętości pracy) oraz problemy ochrony zasobów przyrody i środowiska geograficznego (13%). Drugą część pracy stanowią opisy szczegółowe przyrodniczych obiektów chronionych, które ułożone są w alfabetycznej kolejności powiatów. Wyeksponowanie problematyki szaty roślinnej sprawiło, iż pozostałe zagadnienia zostały tylko zasygnalizowane, dotyczy to zarówno innych elementów środowiska naturalnego jak i jego związków z gospodarką człowieka. Spośród mniejszych prac na uwagę zasługują przewodniki przyrodnicze: *Niebieskie Źródła. Przewodnik przyrodniczy po rezerwacie* (J. Mowszowicz, R. Olaczek 1965), *Nieborów i Arkadia. Przewodnik dla turystów...* (R. Olaczek 1980), *Park w Walewicach* (R. Olaczek 1969). Literaturę uzupełnia szeroki zestaw opracowań na temat innych rezerwatów i zabytków przyrody (R. Baluta, J. Mowszowicz 1966, L. Fagasiewicz 1966, 1967, R. Olaczek 1963, 1965), we wszystkich dominuje problematyka szaty roślinnej.

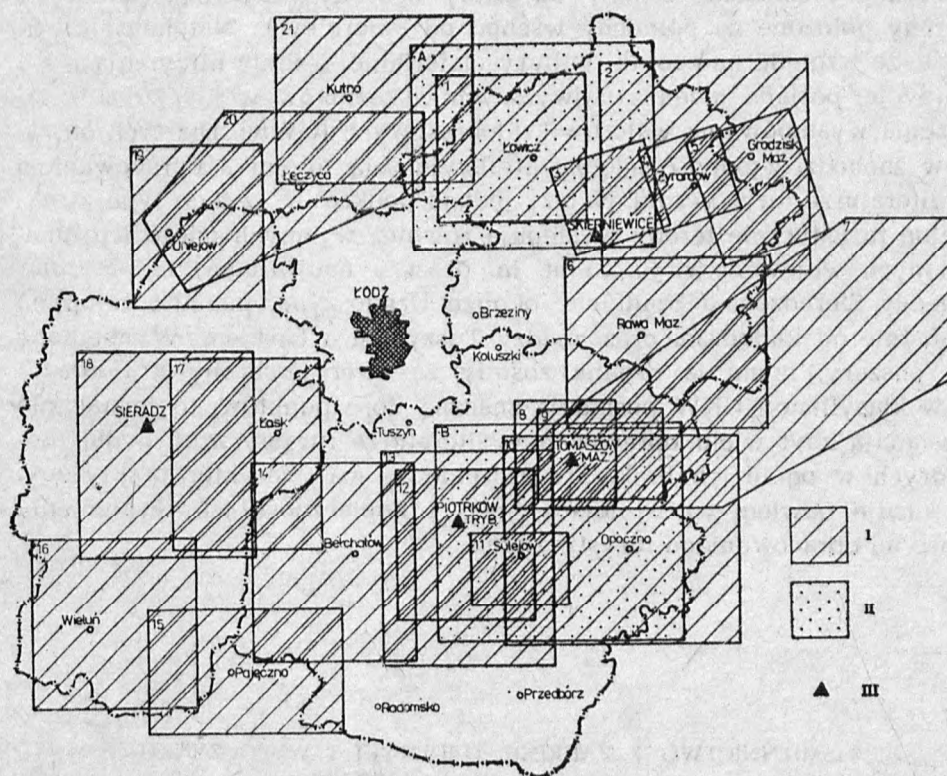
W zakresie zagadnień architektury z przeznaczeniem do wykorzystania przez turystę, poza pełnymi opracowaniami w wydawnictwach ogólnokrajowych takich jak: *Katalog zabytków sztuki w Polsce* (1954) i *Katalog budownictwa przemysłowego w Polsce* (1967—1974) ukazała

się dla całego dawnego województwa łódzkiego publikacja składająca się z 6 zeszytów pod wspólnym tytułem *Zabytki województwa łódzkiego* (Z. Ciekliński 1973, 1973a, 1973b, M. Pracuta 1973, 1973a, 1973b). W każdym z zeszytów omówiono jeden ze stylów architektonicznych, w przystępnej formie i bogato ilustrowane. Przeglądowym ujęciem jest także praca *Zamki regionu łódzkiego* (1979). Liczne są opracowania, w których prezentuje się poszczególne obiekty architektoniczne; należą do nich: *Zamek w Piotrkowie* (H. Rutkowski 1958), *Pałac w Poddębicach* (Z. Ciekliński 1957), *Opactwo w Sulejowie* (T. Kmiecńska 1957, Z. Świechowski 1954), *Ogród w Nieborowie* (G. Ciołek 1957).

Wśród innych przewodników wyróżnić można *Przewodnik wycieczek XIII Ogólnopolskiego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego* (1975), który powstał w łódzkim środowisku geograficznym z przeznaczeniem dla geografów. W przewodniku opisano 4 trasy autokarowe po dawnym województwie łódzkim. Na trasach omówiono stanowiska prezentujące elementy środowiska przyrodniczego (rzeźba, budowa geologiczna, wody) a także szczególnie interesujące obiekty i obszary działalności człowieka (zespoły osadnicze, układy urbanistyczne, obiekty gospodarcze).

Przegląd piśmiennictwa ograniczony został do omówienia prac studialnych i ważniejszych przewodników po mikroregionach, pominięto natomiast wydawnictwa kartograficzne, informatory turystyczne, foldery, albumy itp., choć należy podkreślić, iż zawierają one dużo informacji podstawowych o terenie. Szczególnie mapy i plany miast, w których obok części kartograficznej podane są uzupełnienia w formie tekstowej.

Analiza istniejącego piśmiennictwa pozwala stwierdzić nierównomierność opracowań omawianego obszaru (rys. 1). Znaczna część miejscowości i obiektów jest w literaturze wyszczególniona i scharakteryzowana ale pewne obszary opisane są wielokrotnie i bardzo dokładnie, inne bardzo pobieżnie. Do pierwszych należy obszar nadpiliczy oraz fragmenty województwa skierniewickiego, przede wszystkim Łowickie i tereny położone na północny wschód od Skierniewic, należące przed 1975 r. do dawnego województwa warszawskiego. Prezentacja walorów turystycznych tych obszarów wystąpiła w różnych przewodnikach i powtórzona została w opracowaniach kartograficznych. O szczególnych zainteresowaniach tymi terenami może świadczyć również fakt, iż z ogólnej liczby wymienionych na omawianym terenie 96 szlaków o łącznej długości blisko 2500 km, około 50 opracowanych jest dla obszaru podwarszawskiego (760 km), a 26 szlaków w obszarze nadpilicznym. Miejscowościami najczęściej polecanymi są: Piotrków Trybunalski,

Rys. 1. Obszary opracowane turystycznie

I — w małych przewodnikach ogólnych: 1 — Łowicz, 2 — Między Rawką a Utratą, 3 — Puszcza Bolimowska, 4 — Okolice Zyrardowa, 5 — Grodzisk Mazowiecki, 6 — Rawa Mazowiecka, 7 — Nad Dolną Pilicą, 8 — Tomaszów Mazowiecki, 9 — Spała, 10 — Opoczno, 11 — Sulejów, 12 — Piotrków Trybunalski, 13 — Piotrków Trybunalski, 14 — Bełchatów, 15 — Pajęczno, 16 — Wieluń, 17 — Łask, 18 — Sieradz, 19 — Uniejów, 20 — Łęczycza, 21 — Kutno; II — na mapach turystycznych: A — Ziemia Łowicka, B — Okolice Sulejowa i Spały; III — plany miast: Piotrków Trybunalski, Sieradz, Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki

Les terrains élaborés du point de vue du tourisme

I — dans les petits guides généraux: 1 — Łowicz, 2 — Entre Rawka et Utrata, (Entre les rivières Rawka et Utrata), 3 — La forêt de Bolimów, 4 — Les environs de Zyrardów, 5 — Grodzisk Mazowiecki, 6 — Rawa Mazowiecka, 7 — Sur la basse Pilica, 8 — Tomaszów Mazowiecki, 9 — Spała, 10 — Opoczno, 11 — Sulejów, 12 — Piotrków Trybunalski, 13 — Piotrków Trybunalski, 14 — Bełchatów, 15 — Pajęczno, 16 — Wieluń, 17 — Łask, 18 — Sieradz, 19 — Uniejów, 20 — Łęczycza, 21 — Kutno; II sur les cartes touristiques: A — La région de Łowicz, B — Les environs de Sulejów et Spała; III — les plans des villes: Piotrków Trybunalski, Sieradz, Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki

Sulejów, Spała, Łowicz, Arkadia, Nieborów, Puszcza Bolimowska. Obszary nadpiliczne pokrywają się w części z wydzielonymi metodą bonitacji bioklimatycznej jako tereny o szczególnie korzystnych warunkach dla

rekreacji i zaliczone zostały do strefy ochrony krajobrazu. Podobnie tereny położone na północny wschód od Skierniewic. Natomiast Łowickie, ze względu na zabytki kultury materialnej i silnie utrzymujące się tradycje, posiada jeden z najwyższych wskaźników w klasyfikacji natężenia występowania walorów krajobrazowych (UWK). Dla tych obszarów zachodzi zgodność między atrakcyjnością terenu a opracowaniem w literaturze turystycznej. Należy jednak podkreślić, iż tego typu atrakcyjne turystycznie tereny występują również w innych miejscach omawianych województw. Są to m. in. obszary nadwarciańskie położone między Sieradzem a Szadkiem, okolice Działoszyna, ponadto rejon na południe od Radomska oraz między Tuszynem a Łaskiem. Wymienione tu obszary, mimo iż uznane zostały za strefy ochrony krajobrazu, a w klasyfikacji UKW posiadają znaczną ilość punktów, to jednak nie posiadają zbyt wielu opracowań w literaturze turystycznej, a dla niektórych w ogóle ich brak. Stwierdzenie to ma charakter praktyczny, wskazuje bowiem na istniejące braki i konieczność ich wypełnienia nowymi opracowaniami turystycznymi.

PIŚMIENNICTWO Z ZAKRESU TURYSTYKI I WYPOCZYNKU
NA OBSZARZE WOJEWÓDZTW
PIOTRKOWSKIEGO, SIERADZKIEGO I SKIERNIEWICKIEGO

Opracowania naukowe zagadnień turystyki i wypoczynku

- Banachowicz T., Burchard J., 1972, *Ocena stanu czystości wód Pilicy dla potrzeb rekreacji*, „Region Łódzki. Studia i Materiały”, t. 2, s. 293—307.
- Bednarska U., Musiał W., 1973, *Zagospodarowanie turystyczne regionu łódzkiego*, „Region Łódzki. Studia i Materiały”, t. 3, s. 203—224.
- Czarnecki B., 1977, *Prace projektowe nad zagospodarowaniem rekreacyjnym zbiornika sulejowskiego*, „Studia Regionalne”, t. 1 (6), s. 123—126.
- Drzał M., Olaczek R., 1978, *Godne ochrony obszary i obiekty przyrodnicze dorzecza Pilicy*, „Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej PAN w Krakowie”, t. 6.
- Dubaniewicz H., Maksymiuk Z., Zych S., 1971, *Bioklimatyczna bonitacja obszaru województwa łódzkiego dla potrzeb rekreacji*, Zesz. Nauk. UŁ, ser. II, z. 43, s. 3—60.
- Krzemień B., Wyczawski A., 1973, *Strefy ochrony krajobrazowej w województwie łódzkim*, „Region Łódzki. Studia i Materiały”, t. 3, s. 177—203.
- Matczak A., 1981, *Tereny wypoczynkowe w strefie podmiejskiej Łodzi*, „Miasto”, R. 31, z. 6, s. 9—14.

- Musiał W., 1960, *Tereny rekreacyjno-wypoczynkowe oraz stan i możliwości ich wykorzystania w powiecie brzezińskim i rawskim*, „Łódzkie Czasopismo Gospodarcze”, nr 8, s. 79—91.
- Ołaczek R., 1974, *Regiony turystyczne województwa łódzkiego na tle zasobności terenów w walory turystyczne*, „Region Łódzki. Studia i Materiały”, t. 4, s. 121—142.
- Pracuta M., 1974, *Zabytki architektury i budownictwa w województwie łódzkim i ich ochrona*, „Region Łódzki. Studia i Materiały”, t. 4, s. 111—120.
- Szczegółowa koncepcja przestrzennego zagospodarowania rejonu rekreacyjnego północnej części zbiornika Sulejów, 1973, Łódź, ss. 127 (Materiały z konkursu TUP nr 29/72).

Przewodniki turystyczne i inne opracowania

- Atlas polskich strojów ludowych*, 1953—1959, Wrocław, cz. 4, *Mazowsze i Sieradzkie*, z. 2 — Świątkowska J., *Strój łowicki*, 1953, ss. 66; z. 3 — Dekowski J., *Strój piotrkowski*, 1954, ss. 87; z. 4 — Krajewska J., *Strój opoczyński*, 1956, s. 92; z. 6 — Dekowski J. *Strój sieradzki*, 1959, ss. 76.
- Baluta R., Mowszowicz J., 1966, *Rezerwaty leśne województwa łódzkiego*, „Sylwan”, nr 8.
- Bluhm-Kwiatkowski A., 1927, *Przewodnik po Łowiczu i okolicy*, Łowicz, ss. 55.
- Bryński K., Wiliński K., 1974, *Dzieje miasta Warty*, Warta, ss. 104.
- Chłudziński T., Maczubski T., Rutkowski K., Żmudziński J., 1965, *Województwo warszawskie. Przewodnik*, Warszawa, ss. 426.
- Chłudziński T., Żmudziński J., 1978, *Mazowsze. Mały przewodnik*, Warszawa, ss. 307.
- Ciekliński Z., 1952, *Łęczyca. Przewodnik turystyczny*, Warszawa, ss. 31.
- Ciekliński Z., 1957, *Pałac w Podębicach. Zarys dziejów i obecna rekonstrukcja*, „Biuletyn Historii Sztuki”, nr 3, s. 287—289.
- Ciekliński Z., 1962, *Zabytki ziemi wieluńskiej*, Łódź, ss. 52.
- Ciekliński Z., Januszkiewicz J., 1970, *Uniejów*, Łódź, ss. 20.
- Ciekliński Z., 1973, *Zabytki województwa łódzkiego. Budownictwo drewniane*, Łódź, ss. 39.
- Ciekliński Z., 1973a, *Zabytki województwa łódzkiego. Sztuka gotycka*, Łódź, ss. 53.
- Ciekliński Z., 1973b, *Zabytki województwa łódzkiego. Sztuka romańska*, Łódź, ss. 39.
- Ciołek G., 1957, *Ogród w Nieborowie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. 2, z. 2, s. 103—126.
- Dekowski J., Jastrzębski J., 1935, *Tomaszów Mazowiecki. Przewodnik po mieście i okolicy*, Tomaszów Maz. ss. 109.
- Dekowski J., 1952, *Spała — Tomaszów Mazowiecki*, Warszawa, ss. 31.
- Dekowski J., 1977, *Opoczno i okolice*, Warszawa, ss. 126.
- Dylik J., 1939, *Łódź i okolice. Przewodnik geograficzny*, Łódź, ss. 245.
- Dylik J., Dylik Z., Kaczmarek R., 1954, *Województwo łódzkie. Przewodnik turystyczny*, Warszawa, ss. 167.
- Dzierżanowski L., 1976, *Nad dolną Pilicą*, Warszawa, ss. 25.
- Fagasiewicz L., 1966, *Rezerwat jodły Molenda pod Łodzią*, Zesz. Nauk. UŁ, ser. II, z. 22.

- Fagasiewicz L., 1967, *Rezerwat Wolbórka*, Zesz. Nauk. UŁ, ser. II, z. 23.
- Garczyński T., 1954, *Mazowsze. Przewodnik*, Warszawa, ss. 117.
- Gdzie wypoczywają Łodzianie*, Łódź, (Łódź, Ośrod. Inf. Turyst. „it“).
- Głównia J., 1976, *Nad Bzurą*, Warszawa, ss. 28.
- Głównia J., Maczubski T., (1978?), *Mazowsze. Panorama turystyczna*, Warszawa, ss. 199.
- Grodzka J., 1963, *Łęczyca. Informator*, Łódź, ss. 28.
- Grodzka J., 1972, *Łęczyca i okolice*, Łódź, ss. 40.
- Herz L., 1976, *Grodzisk Mazowiecki i okolice*, Warszawa, ss. 45. „Podwarszawskie szlaki piesze”.
- Herz L., 1979, *Okolice Zyrardowa* (wyd. 2 zmien. i popr.), Warszawa ss. 34 (wyd. 1, *Zyrardów i Puszcza Wiślicka*, 1975, Warszawa), „Podwarszawskie szlaki piesze”.
- Herz L., 1979a, *Puszcza Bolimowska*, (wyd. 2 zmien.), Warszawa, ss. 40 (wyd. 1, *Bolimów i Puszcza Bolimowska*, 1976, Warszawa), „Podwarszawskie szlaki piesze”.
- Informator turystyczny województwa łódzkiego, zima 1972/1973*, 1972, Łódź, ss. 62.
- Informator turystyczny województwa łódzkiego, zima 1973/1974*, 1973, Łódź, ss. 69.
- Iwanicki E., 1970, *Łask*, Łódź, ss. 27.
- Jankowski A., Sadowski W., 1973, *Województwo kieleckie. Przewodnik*, Warszawa, ss. 304.
- Januszewski J., 1971, *Sulejów i okolice*, Łódź, ss. 25.
- Januszewski J., 1974, *Rawa Mazowiecka i okolice*, Łódź, ss. 71.
- Katalog zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce, 1967—1974*, t. 4, *Województwo łódzkie*, Wrocław, z. 1—8.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 2, *Województwo łódzkie*, 1954, red. J. Łoziński, Warszawa, ss. 408.
- Kmiecińska T., 1957, *Opactwo w Sulejowie*, „Ziemia”, nr 7, s. 6—7.
- Kobierzycki J., 1909, *Nieznane zakątki powiatu sieradzkiego (od Sieradza do Widawy)*, Warszawa, ss. 30.
- Koniakowski H., 1972, *Pajęczno i okolice*, Łódź, ss. 96.
- Kraj M., *Ośrodki wypoczynkowe ziemi łódzkiej*, Łódź. Cz. 1. *Wypoczynek świąteczny w okolicach Łodzi*, ss. 25.—Cz. 2. *Wypoczynek świąteczny w dolinie Warty i Pilicy*, ss. 36.
- Krantz L., 1980, *Zamek w Uniejowie*, Warszawa, ss. 81.
- Krasoń J., 1966, *Z dziejów Łasku*, Łódź, ss. 170.
- Krupowczyk L., 1970, *Przewodnik wędkarski po wodach województwa łódzkiego*, Łódź.
- Kubik W., (1976?), *Bełchatów i okolice*, Łódź, ss. 59.
- Kumor J., 1973, *Między Rawką a Utratą*, Warszawa, ss. 60.
- Lech J., 1975, *Sztuka ludowa województwa łódzkiego*, Łódź, ss. 64.
- Lenkiewicz, W., 1978, *Informator o Skierniewicach i Osadzie Pałacowej, siedzibie Instytutu Warzywnictwa*, Warszawa, ss. 99.
- Liszewski S., 1974, *Ziemia Łódzka*, Łódź, ss. 36.
- Łowicz*, Warszawa 1950, ss. 7.
- Łódź i Ziemia Łódzka. Informator o związkowych ośrodkach wypoczynkowych*, 1964, Łódź.
- Marat S., Szram A., 1966, *Ziemia Łowicka*, Łódź, ss. 34.
- Mowszowicz J., Olaczek R., 1966, *Niebieskie Źródła. Przewodnik przyrodniczy po rezerwacie*, Łódź, ss. 77.

- Nastuszonek W., 1977, *Przez dawne Księstwo Łowickie i Rawskie. Ścieżki niewydeptane*, „Gościniec”, R. 9, nr 9/10, s. III—IV.
- Nowakowski T., 1971, *Piotrków Trybunalski i okolice*, (Piotrków Tryb.), ss. 36.
- Nowakowski T., 1972, *Piotrków Trybunalski i okolice. Przewodnik*, Warszawa, ss. 208.
- Nowakowski T., 1977, *Piotrków Trybunalski i okolice*, Łódź.
- Nycek J., 1977, *Kutno i okolice*, Warszawa, ss. 87.
- Oczykowski R., 1983, *Przechadzka po Łowiczu*, Łowicz, ss. 78.
- Ołaczek R., 1963, *Zabytki przyrody w dolinie Mrogi pod Łodzią*, „Chrońmy Przyrodę Ojczyzną”, R. 19, z. 2, s. 3—15.
- Ołaczek R., 1965, *Rezerwat jodłowy „Murowaniec”*, Zesz. Nauk. UŁ, ser. II, z. 18, s. 113—130.
- Ołaczek R., 1969, *Park w Walewicach*. *Przyroda Polska*, R. 13, z. 2, s. 10—11.
- Ołaczek R., 1971, *Przewodnik po województwie łódzkim. Nasza Przyroda*, Warszawa, ss. 248.
- Ołaczek R., *Roślinność rezerwatu Góry Chełmno w powiecie radomszczańskim*, Zesz. Nauk. UŁ, ser. II, z. 51.
- Ołaczek R., 1980, *Nieborów i Arkadia. Przewodnik dla turystów interesujących się przyrodą a nie stroniących od sztuki*, Skierniewice, ss. 14.
- Olejnik T., 1964, *Bolesławiec*, „Biuletyn PTTK Łódź”, R. 9, nr 10, s. 1—4.
- Olejnik T., 1965, *Działoszyn*, „Biuletyn PTTK Łódź”, R. 10, s. 5—8.
- Olejnik T., 1967, *Wieluń*. *Przewodnik*, Łódź, ss. 31.
- Olejnik T., 1980, *Wieluń i okolice*, Łódź, ss. 49.
- Pigoń Z., 1970, *Spała*, Łódź, ss. 45.
- Piotrkowskie prezentuje. Informator turystyczny*, 1978, oprac. J. Herlinger i in., Piotrków Tryb., ss. 62.
- Piotrków Trybunalski 1967*, (album), Łódź.
- Popławska I., 1972, *Łowicz i okolice*, Łódź, ss. 62.
- Potęga E., 1956, *Lasy turystyczno-wypoczynkowe województwa łódzkiego*, Łódź, ss. 99.
- Potęga E., 1961, *Gdzie wypocząć w niedzielę?* Łódź, ss. 69.
- Pracuta M., 1973, *Zabytki województwa łódzkiego. Sztuka barokowa*, Łódź, ss. 45.
- Pracuta M., 1973a, *Zabytki województwa łódzkiego. Sztuka renesansowa*, Łódź, ss. 47.
- Pracuta M., 1973b, *Zabytki województwa łódzkiego. Sztuka klasycystyczna i romantyczna*, Łódź, ss. 45.
- Przewodnik historyczno-turystyczny m. Zyrardowa*, 1967, Warszawa, ss. 93.
- Przewodnik po Muzeum w Łowiczu*, 1959, Łowicz, ss. 6.
- Przewodnik Wycieczek XIII Ogólnopolskiego Zjazdu PTG*, 1975, Łódź, ss. 230.
- Rudź W., Sosnowski J., 1959, *Szlaki nad Pilicą. Tomaszów, Spała i okolice*, Tomaszów Maz., ss. 46.
- Rudź W., (1974?), *Tomaszów Mazowiecki i okolice*, Łódź, ss. 72.
- Rutkowski H., 1958, *Zamek w Piotrkowie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, z. 2, s. 115—117.
- Sieradz i okolice*, 1974, Łódź, ss. 93.
- Słownik Geografii Turystycznej Polski*, 1959, red. M. I. Milewska, Warszawa.
- Smolarski M., 1952, *Nieborów*, Warszawa, ss. 31.
- Smolarski M., 1953, *Łowickie*, 1953, Warszawa, ss. 79.
- Spała*, 1949, Warszawa, ss. 14.

- Spała*. Informator, 1949, „Ziemia”, t. 28, nr 1, s. 16—19.
- Staszewski K., 1929, *Ilustrowany przewodnik po Pabianicach, Łasku i powiecie łaskim* (woj. Łódzkie), Pabianice, ss. 89.
- Szlakiem walk nad Wartą*, 1977, „Gościniec”, nr 7, s. III—IV.
- Świętochowski Z., 1954, *Opactwo Sulejowskie. Monografia architektoniczna*, Poznań, ss. 69.
- Trasy autokarowe. Puszcza Kampinowska (Łowickie), Płock, Ciechanów, Modlin. Przewodnik*, 1972, Warszawa, ss. 27.
- Turowska Z., 1979, *Zelów i okolice*, Łódź.
- Wegner J., 1948, *Arkadia*, Warszawa, ss. 74.
- Wegner J., 1954, *Nieborów*, Warszawa, ss. 173.
- Wegner J., 1957, *Nieborów*, Warszawa, ss. 24.
- Wegner J., 1963, *Arkadia*, Warszawa, ss. 30.
- Wegner J., 1964, *Nieborów*, Warszawa, ss. 63.
- Wegner J., 1974, *Nieborów i Arkadia*, Łódź, ss. 68.
- Welbel L., 1955, *Piotrków Trybunalski i okolice*, Warszawa, ss. 72.
- Witanowski-Rawita M., 1923, *Przewodnik po Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków*.
- Wojciechowski R., 1954, *Dolina Pilicy. Przewodnik turystyczno-krajoznawczy dla spływów kajakowych*, Warszawa, ss. 126.
- Województwo łódzkie. *Przewodnik*, 1972, red. T. Krzemiński, Warszawa, ss. 488.
- Województwo piotrkowskie. *Przewodnik turystyczny*, 1978, red. T. Bartczak, Łódź 1978, ss. 159.
- Województwo piotrkowskie. *Przewodnik turystyczny*, 1978, red. T. Olszewski, Łódź, „Vademecum turystyczne”.
- Verdmon J. L. de., 1909, *Z Sieradza przez Zduńską Wolę, Łask, Pabianice i Rzgów do Łodzi*, Warszawa, ss. 31.
- Zamki regionu łódzkiego*, 1979, oprac. tekstu Studenckie Koło Przewodników Turystycznych, Łódź.
- Zawilski A., 1967, *Bełchatów i jego historyczne awanse*, Łódź, ss. 284.
- Ziemia łódzka* (album) (1971), oprac. R. Trochimowicz, Łódź, ss. 131.
- Zienkiewiczowie T. i J., 1972, *Zamki województwa łódzkiego*. Łódź, maszynopis powiel., Materiały szkoleniowe Koła Przewodników.
- Zelazko W., 1951, *Wycieczki i wczasy jednodniowe z Łodzi*, Warszawa, ss. 15.

Mapy i plany miast

- Mapa krajoznawczo-samochodowa województwa kaliskiego, konińskiego, piotrkowskiego, miejskiego łódzkiego, sieradzkiego, skierniewickiego*, 1980, 1 : 500 000, Warszawa.
- Mapa województwa łódzkiego*, 1975, 1 : 500 000, Warszawa.
- Mapa zabytków województwa łódzkiego*, 1972, 1 : 400 000, Warszawa.
- Okolice Sulejowa i Spały. Mapa turystyczna*, 1981/1982, 1 : 125 000, Warszawa.
- Pilica, Koniecpol, Tomaszów Maz., Góra Kalwaria. Szlak wodny. Mapa turystyczna*, 1964, 1 : 150 000, Warszawa.
- Piotrków Trybunalski. Plan miasta*, 1980, Warszawa.
- Sieradz. Plan miasta*, 1977, Warszawa.

Skierniewice. Plan miasta, 1977, Warszawa.

Tomaszów Mazowiecki. Plan miasta, 1980, Warszawa.

Województwo łódzkie. Mapa samochodowo-krajoznawcza, 1972, 1 : 500 000, Warszawa.

Ziemia łowicka. Mapa turystyczna, 1981, 1 : 90 000, Warszawa.

Mgr Joanna Kotlicka
Instytut Geografii Ekonomicznej
i Organizacji Przestrzeni
Uniwersytetu Łódzkiego
al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
12 lipca 1984 r.